

SZLÁV TÖRTÉNETI ÉS FILOLÓGIAI TÁRSASÁG

OROSZORSZÁG NÉPEINEK TÖRTÉNETE ÉS
KULTÚRÁJA SOROZAT

13

TÖRTÉNELEM ÉS EGYÉNI LÉT

Elgyománny és megújulás a szláv népek történelmében és
kultúrájában IV.

A 2014-es tudományos felolvasóülés anyaga

Szombathely
2014

Kiadja
a Szláv Történeti és Filológiai Társaság

Sorozatszerkesztő
ÁGOSTON MAGDOLNA

Szerkesztette
SZABÓ TÜNDE

A szerkesztő köszönetét fejezi ki
SZILI SÁNDORNAK
a történelmi blokk szövegeinek gondozásáért.

A borítót A. N. Benois illusztrációjának felhasználásával
tervezte, a kötet technikai szerkesztője
BENKŐ SÁNDOR

SZLÁV TÖRTÉNETI ÉS FILOLÓGIAI TÁRSASÁG

E-mail: szlavtft@indamail.hu

Web: szlavtft.blog.hu

ISBN: 978-963-12-1086-6

ISSN: 2064-7301

TARTALOM

Nzaniszló Orsolya	08
A nők állami oktatásának kezdete az Orosz Birodalomban	
Bodnár Erzsébet	21
Alexandra Pavlovna nagyhercegnő (1783–1801) az orosz külpolitika szolgálatában	
Suhajda Szabolcs	33
A novemberi felkelés hatása Oroszország megítélésére az 1832–1836-os országgyűlési viták tükrében	
Nagy Szilvia	43
A Zaszulics-per következményei a korabeli orosz sajtó tükrében	
Filippov Szergej	51
Sorsdöntő választás. III. Sándor első döntése és annak következményei	
Bebesi György	62
Egy sarlatán, és az Orosz Birodalom sorsa. A Raszputyin jelenség	
Ágoston Magdolna	76
Mihail Nyikolajevics Pokrovszkij (1868-1932). Az alkotó és kora	
Gyimesi Zsuzsanna	88
Leon Theremin kelet és nyugat között. Egy zseniális orosz feltaláló sorsa a 20. században	
Kőszeghy Zsolt	101
Német ruszisztika 1945 után: a Mainzi egyetem ruszisztikai műhelyének bemutatása	
Szili Sándor	111
Ludolf Müller és a szovjet kultúrpolitika	

Pozsgai István	124	Ангелика Молнар	228
A vlagyimir–szuzdali építészeti plasztika a 12–13. században. Helyi hagyományok és idegen hatások		История и жизнь индивидуального человека в повести Толстого «Смерть Ивана Ильича»	
Villányi Eszter	136	Zoltán Dominika	240
Muszorgszkij: <i>Gyermekszoba</i>		Bezártság és esetlegesség Csehov elbeszéléseiben (<i>Nyakadékbán, 6-os számú kórterem</i>)	
Fresli M. – Haritonova L. M. – Sadullaeva J.	144	Александра Банченко	252
Gombolyagok a kultúrtörténetben. A hálózatelmélet alkalmazási lehetőségei a filmművészet terén		Эволюция рассказчика в сборнике рассказов Л. Ф. Достоевской «Больные дѣвушки»	
Наталья Няголова	157	Szabó Bence	263
Историческая личность в литературе и кино – имя, биография, портрет. «Путь к Софии» Стефана Дичева		Az örület narratív megjelenítése F. Szologub <i>Undok Ördög</i> című kisregényében	
Савельева Елена	171	Zimmermann Gerda	276
Фразеологизмы со значением «бездельничать, лениться» в русском и венгерском языках		Az archetípus szövegszervező szerepe Jevgenyij Zamjatyin <i>Vidéki történet</i> című elbeszélésében	
Kalavszky Zsófia	184	Kalafatics Zsuzsanna	287
Puskin virtuális biográfiái. Néhány megjegyzés Andrej Bitov <i>A nyúl és a világirodalmi út</i> című esszéjéhez		A hétköznapi erőszak alakváltozatai Viktor Jerofejev prózájában	
Kroó Katalin	198	Szabó Tünde	298
Az egyén életrajztörténete Turgenyev <i>Nemesi fészek</i> című regényében		A groteszk realizmus V. Jerofejev <i>Az orosz széplány</i> című művében	
Ölbei Lívia	209		
Dosztojevszkij-dialógusok. Az <i>Ördögök</i> megjelenése Jeles András <i>A félkegyelmű</i> című színpadi átiratában			
Pirger Orsolya	217		
A társadalomkritika és az egyéni sors tragédiájának kapcsolata. Szaltikov-Sesedrin <i>A galavljov-család</i> című regényének értelmezéséhez			

ZOLTÁN DOMINIKA

BEZÁRTSÁG ÉS ESETLEGESSÉG CSEHOV
ELBESZÉLÉSEIBEN

(SZAKADÉKBAN, 6-OS SZÁMÚ KÖRTEREM)

A *Szakadékbán* megírásával kapcsolatban Csehov így panaszkodik: „Mindössze három ív terjedelmű, de tömegtelen sok a szereplő, sok a nyüzsgés benne, a keret viszont igen szűk, és nagyon sokat kell vele pepecselni, hogy ne érezzék olyan élesen ezt a nyüzsgést” (GEREBEN 1980: 241). Valóban, csehovi viszonylatban rengeteg minden történik ebben az elbeszélésben vagy kisregényben, az egész azonban mégis olyan hatást kelt, mintha az ábrázolt valóságban nem történne és nem is történhetne változás. Mintha a sok történés, cselekmény – vagy, ahogy Csehov mondja: „nyüzsgés” – valójában csak egy állapotot mesélne el, melynek zárt állandósága egy tágabb, történeten kívüli valóságra is vonatkozhat.

Az állapotba zárt létezés, az állandóság csak valamiféle kör formájában beszélhető el – ebben az alakzatban válik valami, ami állandó, szűk keretben, behatárolt térben és időben kifejtethetővé. Itt a kört most az *értelmi vonal* alakzataként képzeljük el. Schmid szerint az olvasó, aki azzal az előfeltevéssel olvassa az elbeszélést, hogy annak van értelemtartama, olvasás közben megpróbálja meghúzni a történetbe bekerült történés-mozzanatok közötti integráló értelmi vonalat, megpróbálja reprodukálni azt a logikát, melynek következtében a *történésből* éppen az adott elemeknek kellett bekerülniük a *történetbe* (SCHMID 1999: 182). A törté-

1 Wolf Schmid narratív konstitúciós modellje a fázisok közötti műveletekkel: TÖRTÉNÉS → szelekció → TÖRTÉNET → linearizálás (permutáció) → ELBESZÉLÉS → verbalizálás (benne: értékelés) → AZ ELBESZÉLÉS PREZENTÁCIÓJA (DISZKURZUS) (SCHMID 1999: 196).

nés-mozzanatok elhelyezése, szelekciójuk logikája körbe záruló értelmi vonalat implikál a *Szakadékbán* értelmezésekor.¹

Az elbeszélés különböző szerkezeti szintjein megfigyelhetőek olyan jellegű ismétlődések, melyek az állandóságot, változatlan-ságot erősítik az egyes szereplők valóságában, illetve az ábrázolt tágabb valóságban is. Meg lehet különböztetni négy egyre tágabb állandóságot, vagyis kört a történet felépítésében. A következő példákon keresztül láthatóvá válik, hogyan illeszkednek egymáshoz ezek az egyre tágabb körök – hogyan lesz belőlük körkörös struktúra, illetve hogy hol figyelhető meg közben az esetlegesség működése.

Csudakov modelljében az esetlegesség elve (принцип случайности) válik Csehov poétikájának legmeghatározóbb alapelvévé. Működése abban figyelhető meg, hogy Csehovnál bizonyos részletek, momentumok beválasztása a valóságábrázolásba véletlenszerűnek, fölöslegesnek tűnik. Természetesen nem valódi esetlegességről van szó, csak arról, hogy más, megszokott ábrázolási rendszerekhez képest – ahol minden egyes kiválasztott részlet egy középpont felé mutat, ahol mondjuk egy szereplő újra és újra megjelenő apró tulajdonsága hozzájárul a szereplő pszichológiai egészének a megértéséhez – Csehovnál vannak olyan kiemelt részletek, melyek szándékosan nem rendeződnek az ábrázolás hierarchiájába, hanem kilógnak, ismeretlen irányba mutatnak. Ezeket a momentumokat az esetlegesség elve köti össze (ЧУДАКОВ 1971).

Az egyes szereplők körkörös ismétlődő állandóságban mozognak. Bjalij hasonlatával élve, a *Szakadékbán* egyszerre mozgó, mechanikus szereplői olyanok, mintha szomorú fabábuk lennének, melyek gépies életet élnek valamiféle egyszer s mindenkorra bevezetett üzemi rend szerint. Mintha egy hatalmas, szigorú rendnek alávetve mozognának, gondolkodnának és éreznének. (БЯЛЫЙ 1974: 201). Minden szereplőnek van egy-egy kiemelt állandó tu-

lajdonsága. Ezt a tulajdonságot újra és újra felidézi az elbeszélés. A kiválasztott tulajdonság általában mozzanat-jellegű, anekdotikus (az adott szereplő mindig ezt vagy azt *csinálja*), kiválasztása esetlegesnek tűnik, mégis képes reprezentálni a szereplőt, mert a hősök mindig ugyanazokat a köröket futják, valóságuk állandó.

Például Mankó kiemelt állandó tulajdonsága, hogy mindent megvizsgál tartósság szempontjából. Ezt a kiragadott vonást az elbeszélés bizonyos helyeken felidézi, megerősíti. Bjalij hívja fel a figyelmet arra a mozzanatra, amikor a búcsúból hazafelé jövet Lipa és Mankó megállnak az úton, hogy bevárják a kissé lemaradó Praszkovját. Ahol megállnak, a nyárfás szélén jóformán csak azért áll egy határcövek, hogy Mankó tartósság szempontjából megvizsgálhassa, a történet ezzel is fenntartja, újra jelzi az ő állandó tulajdonságát (БЯЛЫЙ 1974: 200). Ilyen oda-vissza ható kapcsolat jellemzi a szereplők állandóságának zárt köre és egy magasabb szinten a történet állandóságának zárt köre közötti viszonyt.

Varvara kiemelt állandó tulajdonsága, hogy amikor beszél, beszéde a szomszéd szobából így hallatszik: *ó-tye-tye*. Ennek a véletlen hangjelenségnek a kiemelésében és állandó tulajdonsággá tételében kifejezetten jól érzékelhető az a fajta esetlegesség, melyről Csudakov is ír. Szerinte a szereplők ilyenfajta jellemzése, a fő jellemvonások ilyen megválasztása már nem úgy működik, mint Gogolnál és Tolsztojnál, ahol szintén egy-egy kiválasztott egyedi tulajdonság áll a jellemábrázolás középpontjában. A Csehov előtti szerzőknél ugyanis a kiválasztott egyedi vonás lényeges szerepet foglal el a karakter egésze szempontjából, míg Csehovnál a kiválasztott egyedi vonás a személy mint pszichológiai jelenség számára egyáltalán nem fontos. A kiválasztott vonás nem *egyéni-lényegi*, hanem *egyéni-esetleges* (индивидуально-существенное : индивидуально-случайное) (ЧУДАКОВ 1971: 241–242). Varvarának van egy másik állandó tulajdonsága: a jótekingodás – ez a karakter jellemzésében már inkább adekvátnak tűnik.

Az egyes szereplők kis körei több szereplő együttélésének állandóságát hozzák létre. Ennek ábrázolásához elegendő egy nap eseményeit bemutatni néhány kiragadott, esetlegesnek tűnő mozzanat segítségével. Ilyen például a Cibukin-ház életét bemutató egy nap leírása: Cibukinnak kopog a csizmája (neki ez az állandó tulajdonsága), Akszinya csörög a pénzzel, forr a szamovár, sípolása semmi jót nem ígér, a süket a boltban üldögél vagy az utcán ödög, a vevők méltatlankodnak, Cibukin a kapuban fiatalosan ül föl a szekérre, stb. Itt is megfigyelhető, hogy olyan mozzanatok kerülnek be, melyek egyéni-esetlegesek, mégis általános érvényűvé emelik egy napnak a leírását.

Ennek a körnek a működése és a működés gépiessége, mechanikussága egy hasonlatban expliciten is megjelenik. Varvara jótekingósága úgy hat a házban zajló mindennapi bűnös üzelmek közepette, mint a „biztosítószelep a gőzgépen”.² Varvara, állandó tulajdonsága révén, alkatrészé válik egy tágabb állandóság működésében. A többi szereplő is funkciót tölt be, alkatrész-szerűségüket erősíti az is, hogy lecserélhetőek. Nabokov az elbeszélés elemzésében megjegyzi, milyen különös, hogy a mű legvégén megjelenik egy új szereplő, Jakov, a fogatlan pedellus, akivel nem találkoztunk eddig, mégis valahogy ismerősnek tűnik. Egyáltalán nem zavaró, hogy nem tudunk róla semmit, tudjuk, hogy csak a funkció a fontos, melyet a történetben betölt. Az ő megjelenése a mű végén azt sugallja, hogy az alkatrészek, a szereplők ugyan cserélődnek, de a történet megy tovább, mint az élet, és ismétli magát (NABOKOV 1981: 281).

Megint eggyel tágabb kört implikál a szakadékban fekvő falu időtlen valósága. Ennek ábrázolásához elegendő egy konkrét mozzanat, egy anekdota, például az, amellyel az elbeszélés kezdődik: „Ez az a falu, ahol a kántor a toron felfalta a kaviárt” (CSEHOV 1983: 360). A falu múltjából véletlenszerűen kiragadott konkrét

² Oroszul: «как предохранительный клапан в машине» (ЧЕХОВ 1976: 176).

momentum azért képes reprezentálni az egész falut múltjával, jelenével, jövőjével együtt, mert itt az állandó funkciót betöltő, lecserélhető szereplők ugyanazt a valóságot ismétlik körkörösén. Az elbeszélés során a lakodalomban megjelenő kántor és pap, illetve később, a kisleány temetése után a toron rizikegombát evő pap újra jelzi, megerősíti az elbeszélés elején kiemelt anekdotikus mozzanat érvényét. Más kántora és papja van már a falunak, másokat temetnek vagy esketnek, nem kaviárt esznek, de a falu valóságából kiragadott egyszeri mozzanat általános érvényűvé válik. A nyolcadik fejezet végén olvassuk: „Lipa szolgált fel az asztalnál, a pap magasra emelte villáját, amelyre sózott rizikegombát nyársalt fel, és így szólt hozzá: – Ne sirassa a gyermekét, mert ilyeneké a mennyek országa” (CSEHOV 1983: 398). Ez a momentum felidézi az első fejezet elején olvasott anekdotát, a rizikegomba és a kaviár ekvivalenssé válik, ugyanez történik a pappal és a kántorral, a kisleány és a gyáros torával. Összességében a két mozzanat ekvivalenciát hoz létre.

Végül a szakadékon kívüli valóság is állandóságként ábrázolódik. A történetből kifelé futó szálak (melyeket a szakadék vág el) a falu zárt valóságánál nagyobb körök működésére utalnak. Például az öreg paraszt, akivel Lipa a szakadékon kívül találkozik, amikor hazafelé jön a kórházból, elmeséli, hogy bejárta Szibériát, nyomorúságos volt a sorsa, de volt egy ember, aki megsajnálta, ő pedig megsajnálja Lipát, Lipa az elbeszélés végén megsajnálja Cibukint. Ezek között a mozzanatok között is ekvivalencia lehet. De ilyen nagyobb körre utal Anyiszim elvágott története is, aki szintén kikerül a falu köréből, viszont megtudjuk még, hogy Szibériába viszik, ahol rosszul megy a sora, és leveleiben segítségért könyörög.

Lipa gesztusa – hangsúlyos helyen, az elbeszélés végén –, amikor együttérzésből egy darab pirogot ad annak az embernek, aki miatt megölték a kisleányt, olyan hatással van a szakadékot is ma-

gába foglaló nagyobb kör működésében, mint egy másik, kisebb körben a „biztosítószelap a gőzgépen”. Már-már elviselhetetlen az elénk táruló szakadékbéli világ kegyetlensége, amikor Lipa megsajnálja az öreget. Bizonyos értelemben fel tudja oldani a szakadék valóságában lezajló történet feszültségét ez a mozzanat, de tágabb összefüggésben egy más szintű állandóságot létrehozó kör vonalára illeszkedik.

Láttuk, hogy a megkülönböztetett szintek szorosan kapcsolódnak egymáshoz, körkörös szerkezetet hozva létre. Hogyan járulhat hozzá a fent vázolt rendszer az értelmezéshez, a jelentésképzéshez? Az elbeszélés kompozíciójában az eltávolító – ugyanakkor néha nagyon közeli, a külső – ugyanakkor néha mégis hirtelen belsővé váló nézőpont révén párhuzamba kerül az anekdotikus valóság és az elbeszélt *történet* valósága. Azaz egymás mellé kerül a kaviárevés anekdotája és Lipa története a gyermekgyilkossággal együtt.

Az olvasónak (1) egyetlen tulajdonságából ki kell következtetnie egy egész szereplőt, (2) egy nap leírásából a Cibukin-ház állandóságát, (3) egy anekdotikus eseményből egy egész falu valóságát, (4) a kifelé mutató, elvágott történet-szálakból a történeten kívüli valóság állandóságát. Hasonlóság figyelhető meg az elvégzendő értelmező műveletek között – mindenhol zárt körré egészíthetők ki a jelzett mozzanatokból kirajzolódó vonalak, így működik a történet. Ezeket a köröket a kiegészítés műveletének ekvivalenciája köti össze. De vajon ez az analógia működik-e a következő szinten is: (5) a *prezentált elbeszélésből*, a *Szakadékbán* egészéből jogosan következtethetünk-e egy minket is magába foglaló valóság állandóságára, működésére? Arra, hogy ezen a szinten már tágabb értelemben vett „szakadékbanságról” beszél a mű?

A belső struktúra által az elbeszélés értelmezési lehetőséget ad önmagához. A szerkezet feltárlásával világossá válik, hogyan működik egyetlen anekdota a falu egészének jellemzéseként és

egyben azt is megértjük, hogy az a „metszet”, melyet a *Szakadéokban* mint elbeszélés kimetsz a valóságból, képes reprezentálni annak egészét.³ Így az elbeszélés mint egész, a benne ábrázolt szakadékbeli valóságon túl egy tágabb valóság „szakadékbanságát” beszél el. A körkörös struktúrából kifelé mutató értelmi vonal olyan körre utalhat, melybe már az olvasó is bele van zárva. Ebből a szempontból a jelentés maga a bezártság.

Az esetleges tulajdonságokkal jellemzett szereplők egy olyan valóságban játszanak le egy történetet, mely valóságot is egy esetlegesnek tűnő anekdota jellemez. Egymás mellé kerül ez az anekdota, azaz a falu valósága és az elbeszélte történet valósága (mely már a szakadékon kívüli világot is tartalmazza). Ez a két egymáshoz nehezen kapcsolható, nagyon különböző minőségű elem úgy alkot értelmi sort, ha egy még nagyobb, az elbeszéléstől kívülre mutató vonallal kötjük össze őket. Ez a vonal is körre utal, mely visszahat a *Szakadéokban* történetére – a történet egésze is esetlegesnek tűnik, mintha egy másik falu valósága is kijelölhetné ugyanazt a kört. Mégis *Szakadéokban* a cím, mely elvont értelmet nyer – az elbeszélés önmagán túli, tágabb valóságra vonatkozó szakadéokban létezését jelöl.

Már a szókapcsolat – az *esetlegesség elve* (принцип случайности) – magában foglalja a fogalom kettősségét. Hiszen ha valaminek elve van, akkor az szabályokat is feltételez, az esetlegesség, véletlenszerűség lényege pedig éppen a kiszámíthatatlanság, szabály nélküliség lenne. Csudakov egy későbbi tanulmányában úgy egészíti ki az esetlegesség elvét, hogy felvázol egy olyan modellt is, ahol ugyanazok az elemek, melyek az első modellben véletlenszerűnek tűntek, már egyáltalán nem esetle-

3 „A mozzanatok ama sokféleségét, amely elvész a történetnek a történetből való kimetszése során, az a komplexitás egyenlíti ki, amelyet a kiválasztásra került viszonylag kisszámú mozzanat között fennálló sokszoros reláció hoz létre. Az anyagi világszerűség veszteségét, úgymond, a szerkezeti tartalom nyeresége kompenzálja” (SCHMID 1999: 187).

sek, hanem egymás hatását megerősítve értelmi láncot alkotnak, poétikai feladatot teljesítenek. A poétikai feladatot az elemek költői szükségyszerűség szerinti összekapcsolódásában látja, az első modellben esetlegesnek tűnő részletek a másodikban költői funkciót töltenek be, meghatározhatatlan érzéssé állnak össze (CSUDAKOV 1974: 341–355).

A *Szakadéokban* c. elbeszélésben erre jó példa lehet a már említett gőz/gép-motívum. A hasonlat után következő bekezdésben a Cibukin-ház életének leírását olvassuk, ahol a jellemzés és a cselekmény előremozdulásának szempontjából is főlegesennek tűnik annak említése, hogy forr a szamovár, és hogy a sípolása nem ígér jót.⁴ Ezt a részletet nem tudjuk értelmezni a megszokott kauzalitás talaján, de nyomasztó érzetet kelt, visszautal a gőzgép-hasonlatra és előre, ismeretlen irányba is mutat. A kisfiú meggyilkolásakor megint előkerül a gőz, a köd, a forró víz motívuma.⁵ Így már egyáltalán nem véletlenszerű a szamovár sípolása – megerősíti a gőzgép-hasonlat érvényességét és előre jelzi a tragédiát.

A *Szakadéokban* történetének szelektivitása – ahogy ezt korábban láttuk – a jellemző tulajdonságok, történésmozzanatok kiválasztásában sokszor szándékosan esetlegesnek tűnik, a mozzanatok elhelyezése azonban arra enged következtetni, hogy ha van közöttük értelmi vonal, akkor az a vonal meghosszabbítva körre egészül ki. A mozzanatok szándékos esetlegessége is elősegíti a körök kirajzolódását, mert arra irányítja a figyelmet, hogy a valóságot, melyet ábrázolnak, bármely része egyformán adekvát módon ki tudja jelölni, nincs hierarchia a mozzanatok között, hiszen mindegyik ugyanúgy ismétlődik. Így tartozik szorosan össze, így működteti egymást az esetlegesség a szelekcióban és a körkö-

4 Oroszul: «самовар кипел в кухне и гудел, предсказывая что-то недоброе» (ЧЕХОВ 1976: 176).

5 Oroszul: «около плиты шел пар, и в кухне было душно и тускло от тумана [...] Аксинья схватила ковш с кипятком и плеснула на Никифору» (ЧЕХОВ 1976: 200).

rösség a szerkezetben, miközben egy zárt, állapotszerű valóságot tárnak elénk. Úgy tűnik, az esetlegesség is lehet kapcsolatteremtő elv, a *Szakadéokban* c. elbeszélésben éppen a körkörösség révén. Az esetlegesség tehát nemcsak poétikai feladatot teljesít, hanem értelmi vonalat is alkot, kört, melynek jelentése a *Szakadéokban* ilyen szempontú értelmezése szerint bezártság.

A kör mint szerkesztésmód és a bezártság mint jelentés gondolatát folytatva kitekintésként megpróbáljuk vázolni, hogyan működhet valami hasonló szerkezeti elv a *6-os számú kórteremben*. A *6-os számú kórterem* bizonyos szempontból a *Szakadéokban* ellentétének tekinthető, itt nem „nyüzsög” olyan töméntelen szereplő, itt nem távolról, magasabb nézőpontból tekintünk egy olyan valóság működésére, melyben az egyén, a maga sorsával együtt csak alkatrészként funkcionál, hanem, Csehov műveéhez képest szokatlanul, belső képet kapunk egy szereplő világáról. A történet középpontjában Ragin doktor egyéni sorsa áll, mely klaszszikus értelemben vett tragikumot is képvisel – saját gyengeségét és tudatosan vállalt tétlenségének hibáját csak akkor ismeri föl a hős, amikor már külső körülmények miatt, ha akarna, sem tudna cselekedni.

A *6-os számú kórterem* története is leírható bezártságok viszonylatában. A főszereplő elfogadja azt a bezártságot, amelyet az itt is gépezetként, mechanikusan működő társadalomban neki jutó funkció jelent. Ebben a bezártságban megpróbál magának egy viszonylag kényelmes kuckót kialakítani. Ezt úgy tudja megoldani, hogy elhítheti magával azt, hogy ő önként, szabadon választja a bezártságot, szándékosan gyakorolja a tétlenséget, tehát valójában szabad. A szövegben Diogenész hordójaként metaforizálódik ez a fajta illúzióba zártság.

De itt valódi cselekmény kezdődik, amikor egy véletlen rést üt ezen a falon, és Ragin érintkezésbe kerül a valósággal. Valódi falak közé kerül, ahol a szabadság illúziója már abszolút tartha-

tatlan. Lázadni próbál a bezártság ellen és belehal. Hosszú expozíció után – a kilencedik fejezetben kezdődik el a cselekmény, „véletlenülne álcázva” (ЧУДАКОВ 1971: 222). Egy tavaszi este a doktor kikíséri a kapuhoz vendégét, a postamestert (aki egyébként minden délután meglátogatja), és Mojszejka (aki mindig estefelé jön vissza a koldulásból) éppen ekkor (как раз в это время) lép be a kapun. Ragintól kér egy kopejkát (mindenkitől kér egyébként), az orvos pedig ad neki (soha senkinek nem utasítja el a kérését). Mintha a két kör véletlenül összeérne. Az orvos észreveszi, hogy a beteg nem zokni, furcsa érzés fogja el, és követi a kórterembe. Gromov meghallja bentről a hangját, kiabálni kezd vele. Így elegyednek véletlenül beszélgetésbe.

A történet másik fordulópontját is hasonló véletlen váltja ki. Külön-külön Mihail Averjanics és Hobotov doktor is minden nap meglátogatja Ragint. Egyszer azonban (однажды) úgy esett (случилось так), hogy éppen egy időben (в это же время) jelennek meg nála. Ragin már nem bírja elviselni egyszerre kettejükét.

A történet végén, halála pillanatában véletlenszerű képek jelennek meg Ragin tudatában, majd mintha Mihail Avrejanics mondana még valamit – ez is tulajdonképpen esetleges. Úgy tűnik, az esetlegesség cselekményszervező elvvé lép elő, miközben poétikai elvként az állandóság, állapotszerű létezés ábrázolásában is működik (vö. ЧУДАКОВ 1971: 142–144).

Sesztov szerint Csehov módszeresen fosztja meg az embereket az eszméktől, reményektől, illúzióktól, míg el nem érik a teljes reménytelenség állapotát. Ekkor kezd el szimpatizálni velük. „... Csehov egyedüli, igazi hőse a reménytelen ember. Az égvilágon semmi mást nem „tehet” az ilyen ember, csak fejét verheti a falba” (SESZTOV 1999: 30). Ragin története tehát a csehovi hőssé válás története is egyben. A *Szakadéokban* c. elbeszélésben Sesztov kifejezésével élve senki sem „veri a fejét a falba”. Némelyik szereplőnél megjelenik a saját bezártságára való ráébredés és ennek

tragikuma is (Lipa, Anyiszim, Cibukin), de az elbeszélés közép-pontjában nem az egyéni sors áll, nem bomlik ki az abban rejlő tragikum, inkább magasabb szempontból látunk rá egy nagyobb, a személyes sorsokat is átfogó állandóságra. Mindkét elbeszélés belső, körkörös struktúrája létállapotba való bezártságot beszél el, és ennek ábrázolásában az esetlegesség is fontos szerepet játszik.

IRODALOM

CSEHOV = CSEHOV A. P. *Szakadékbán*. In: Uő. *Szakadékbán, Válogatott elbeszélések*, (ford. Szöllösy Klára). Európa Könyvkiadó, Bp., 1983. 360–402.

CSUDAKOV 1974 = CSUDAKOV A. P. *A művészi rendszer egészésként való elemzésének problémája. (Az írói világ két modelljéről)*, (ford. Szili Katalin). Helikon. Világirodalmi figyelő, 1974/3-4. 341–355.

GEREBEN 1980 = GEREBEN Á. *Csehov világa*. Európa Könyvkiadó, Bp., 1980.

NABOKOV 1981 = NABOKOV V. *Anton Chekhov: „In the Gully”*. In: Idem. *Lectures on Russian Literature*. ed. Fredson Bowers, Weidenfeld and Nicholson, London, 1981. 263–282.

SCHMID 1999 = SCHMID W. *Ekvivalenciák az elbeszélő prózában (Anton Csehov novelláiból származó példákkal)*, (ford. Sándorfi Edina). Helikon. 1999/1-2. 180–207.

SESZTOV 1999 = SESZTOV L. *Teremtés a semmiből*. In: Uő. *Teremtés a semmiből*, (Vál., ford. Patkós Éva). Osiris. Bp., 1999. 7–48.

БЯЛЫЙ 1974 = БЯЛЫЙ Г. А. «В овраге» и «Власть тьмы» // *В творческой лаборатории Чехова*. ред.: Опульская Л.; Паперный З.; Шаталов Е. Наука, М., 1974. 329–335.

ЧЕХОВ 1976 = ЧЕХОВ А. П. *В овраге*. // *Его же. Избранное произведения*. т. 3. Худ. Лит., М., 1976. 174–209.

ЧУДАКОВ 1971 = ЧУДАКОВ А. П. *Поэтика Чехова*. Наука, М., 1971.